

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет фізичної культури
Кафедра спорту і спортивних ігор

**Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»**

з теми «МЕТОДИКА ВДОСКОНАЛЕННЯ КООРДИНАЦІЙНИХ
ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ З ВАДАМИ СЛУХУ
ЗАСОБАМИ ФУТБОЛУ»

Виконав: здобувач вищої освіти
освітньої програми «Тренер з видів
спорту»
спеціальності 017 Фізична культура і
спорт
денної форми здобуття вищої освіти
Лямін Максим Владиславович

Керівник: Зубаль М. В., кандидат наук з
фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри спорту і спортивних ігор
Рецензент: Юрчишин Ю.В., кандидат
наук з фізичного виховання та спорту,
завідувач теорії і методики фізичного
виховання, доцент

Кам'янець-Подільський, 2025 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ	5
1.1. Етіологія та причини виникнення порушення слуху	6
1.2. Особливості розвитку показників координаційних здібностей дітей із порушенням слуху	11
1.3. Засоби розвитку показників координаційних здібностей дітей із порушенням слуху віком 12–14 років	15
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	27
2.1. Методи дослідження	27
2.2. Організація дослідження.....	30
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСОБІВ РОЗВИТКУ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ	32
3.1. Обґрунтування принципів, засобів та методів для розвитку показників координаційних здібностей дітей з порушеннями слуху	35
3.2. Методика вдосконалення координаційних здібностей засобами футболу	39
3.3. Визначення впливу засобів та методів, спрямованих на розвиток показників координаційних здібностей у дітей з порушеннями слуху віком 12–14 років	44
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ

МОЗ – Міністерство охорони здоров'я України;

У

КГ – контрольна група;

ЕГ – експериментальна група.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Ряд фахівців у галузі науки й освіти дедалі частіше доходять висновку, що діти стали менш активними, унаслідок чого спостерігається тенденція до зростання ризику розвитку різноманітних захворювань. Дітей стає все важче зацікавити та залучити до занять різними видами спорту й загалом до рухової активності. Через це маємо високий відсоток дітей із різними порушеннями здоров'я, а отже – і низький рівень розвитку фізичних якостей, зокрема координаційних здібностей.

Важливим є те, що координаційна неповноцінність розвитку дитини з порушенням слуху може бути компенсована завдяки додатковим заняттям таким видом рухової діяльності, як футбольний фристайл. Особливо важливо зазначити, що заняття футбольним фристайлом сприяють вирішенню головного завдання фізичного виховання – забезпеченню оптимального розвитку фізичних якостей, які є основою рухових здібностей людини.

Варто зазначити, що актуальність цього напрямку важко переоцінити, адже йдеться про наших дітей, зокрема дітей, які мають різні нозології – у нашому випадку це діти з порушенням слуху. Тому слід приділяти увагу вихованню здорового та фізично підготовленого покоління не лише серед здорових дітей, а й серед дітей з інвалідністю, що є важливим державним завданням.

У процесі вивчення наукової літератури нами було зроблено висновок, що під час спортивної діяльності відбувається процес пошуку нових і сучасних шляхів підвищення та вдосконалення ефективності навчання різним руховим діям як у дітей, так і в підлітків. Варто відзначити, що якщо дитина має схильність до вміння керувати своїми рухами, то процес опанування скоординованих рухових дій можна вважати успішним [6; 8; 15].

Також слід звернути увагу ще на одну важливу особливість – розвиток науково-технічного прогресу безпосередньо залежить від підростаючого покоління, яке повинно прагнути бути здоровим, адже лише фізично

підготовлене та здорове покоління може стати висококваліфікованими фахівцями, які відповідають сучасним вимогам часу.

Разом з тим, сьогодні необхідно приділяти увагу і дітям з обмеженими можливостями. У зв'язку з цим постала ключова проблема суспільства – збереження та зміцнення здоров'я дітей і підлітків, які навчаються як у закладах загальної середньої освіти, так і у спеціальних (корекційних) школах та школах-інтернатах, і мають ті чи інші нозології – у нашому випадку це діти з порушенням слуху.

Дослідження координаційних здібностей і характеристик рухових дій відображені у працях таких учених, як Ляхова І.М., Кузьменко О. І., Ареф'єв В.Г., Лещій М.П., Матвєєв С.Ф. Водночас слід зазначити, що кількість напрацьованого матеріалу щодо розвитку координаційних здібностей дітей з порушенням слуху є відчутно меншою.

Так, низка наукових досліджень була присвячена вивченню особливостей розвитку та вдосконалення координаційних здібностей як у школярів, так і у спортсменів різного віку, які займалися різними видами спорту [9; 24; 33].

У процесі аналізу науково-методичної літератури встановлено, що на сьогодні понад 5% усього населення мають ті чи інші порушення слуху. При цьому слід зазначити, що цей показник не має тенденції до зменшення, навпаки – спостерігається його поступове зростання [23; 25; 31].

Афанасьєв С., Бурдаєв К. наголошують, що наслідки втрати слуху можуть бути пов'язані як із порушенням розвитку мовлення, так і з його повною відсутністю. Це, у свою чергу, впливає на обмежені можливості мислення у вибраній нами категорії дітей, а також на особливості їхньої поведінки – небажання вступати в контакт, замкнутість тощо.

Варто підкреслити важливий факт: у дітей з порушеннями слуху існують труднощі у спілкуванні, що ускладнює розвиток психомоторики. Також у цієї категорії дітей часто спостерігаються проблеми з роботою вестибулярного апарату. Унаслідок цього виникають різного роду порушення рухової сфери,

які проявляються у неузгодженості рухових дій, порушенні як динамічної, так і статичної рівноваги, зниженні точності рухів і просторової орієнтації.

У дослідженнях згаданих авторів наголошується, що розвиток рухових здібностей дітей з порушеннями слуху визначається низкою факторів. Одне з провідних місць серед них посідають фізіологічні чинники (генетична схильність, стан нервової системи тощо). Далі слід відзначити особливості морфологічної будови м'язової тканини (співвідношення повільних і швидких волокон), стан вегетативних систем організму підлітка, анатомо-морфологічні ознаки опорно-рухового апарату дитини, а також специфіку тренувальних занять.

При цьому такі автори, як Маслова О.В., Гопей М.М., Шибанов Д. В., Борисенко Л.Л. та інші, зазначають, що діти з порушенням слуху, особливо глухі, під час навчання у школі помітно відстають за рівнем фізичної підготовленості та фізичного розвитку від своїх однолітків, якічують. Ця різниця є найбільш відчутною у середньому шкільному віці – передусім за показниками, що характеризують координаційні здібності та силу.

Тому особливо важливо створювати такі педагогічні умови для дітей з порушенням слуху, які сприятимуть розвитку їхніх координаційних здібностей, водночас розв'язуючи корекційні завдання, пов'язані з порушеннями слуху, у процесі занять адаптивною фізичною культурою.

Об'єкт дослідження – педагогічний процес адаптивної фізичної культури дітей з порушенням слуху віком 12–14 років.

Предмет дослідження – підібрані засоби та методи розвитку показників координаційних здібностей дітей з порушенням слуху 12–14 років під час занять футбольним фристайлом.

Гіпотеза дослідження: ми припускаємо, що підібрані засоби та методи сприятимуть кращому розвитку координаційних здібностей у дітей 13–14 років з порушеннями слуху.

Мета дослідження – вивчення рівня координаційних здібностей у дітей 12–14 років з порушеннями слуху.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури; педагогічне спостереження; тестування; педагогічний експеримент; математична статистика.

Наукова новизна отриманих результатів.

Нами було визначено ефективність обраних засобів і методів під час занять з футбольного фрістайлу, спрямованих на покращення показників координаційних здібностей у дітей 12–14 років з порушеннями слуху. Запропонована нами структура може стати важливим і дієвим інструментом у розвитку дітей з порушенням слуху та підвищенні рівня їхніх координаційних можливостей.

Завдання дослідження:

1. Вивчити показники координаційних здібностей дітей з порушеннями слуху віком 12–14 років під час проведення дослідження.
2. Підібрати засоби та методи розвитку рівня координаційних здібностей у дітей 12–14 років з порушеннями слуху.
3. Оцінити функціональний стан дітей з порушенням слуху у віці 12–14 років.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

Теоретичне значення. Розроблена структура розвитку показників координаційних здібностей дітей з порушенням слуху віком 12–14 років засобами футбольного фрістайлу дає підстави для розширення наукових уявлень про методи й засоби розвитку координаційних здібностей, а також сприяє збагаченню арсеналу тренувальних комплексів для підготовки спортсменів.

Практичне значення. Практичне значення роботи полягає у науковому обґрунтуванні принципів індивідуального підходу до організації занять футбольним фрістайлом серед дітей з порушенням слуху віком 12–14 років. Оскільки йдеться про дітей середнього та підліткового віку, ефективність виховання й навчання значною мірою залежить від урахування їхніх анатомо-фізіологічних особливостей.

Слід зазначити, що в цьому віці відбувається динамічна морфологічна перебудова організму, активно розвивається психічна сфера, відбувається адаптація фізіологічних систем до зовнішнього середовища, паралельно формується руховий апарат і нервова система. Цей період є найсприятливішим для формування життєво необхідних умінь, навичок і здібностей дітей.

Апробація результатів дослідження. Основні результати кваліфікаційної роботи обговорювались на звітній науковій конференції студентів, магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський 09–10 квітня 2025 року).

Публікації. Результати дослідження за темою кваліфікаційної роботи магістра висвітлені в одній науковій статті.

Структура роботи. Роботу викладено на 58 сторінках, з яких 50 основного тексту, вона містить 6 таблиць та 1 рисунок. Кваліфікаційна робота магістра складається з переліку умовних позначень і скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, та списку 60 використаних літературних джерел.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз науково-методичної літератури дозволив визначити, що розвиток координаційних здібностей у дітей із порушеннями слуху є складним, багаторівневим і тривалим процесом, який потребує системного підходу. Координація рухів у таких дітей ускладнюється через обмежене сприйняття звукових сигналів, що знижує швидкість та точність реакцій на зовнішні подразники, ускладнює освоєння складних рухових дій і впливає на загальний рівень фізичного розвитку.

Водночас, ефективне формування координаційних навичок у дітей із порушеннями слуху є надзвичайно важливим не лише для забезпечення моторної активності та фізичного розвитку, а й для розвитку когнітивних, сенсомоторних і соціальних функцій. Зокрема, правильне використання спеціально підібраних засобів та методів навчання рухової активності дозволяє компенсувати дефіцит слухового сприйняття, стимулює роботу інших сенсорних каналів (зору, дотику, рівноваги), підвищує впевненість дитини у власних рухових можливостях та сприяє більш ефективній соціальній адаптації.

Таким чином, науково-методичний аналіз підтверджує необхідність комплексного підходу до розвитку координаційних здібностей у дітей із порушеннями слуху, який включає систематичне використання спеціалізованих засобів фізичної активності, адаптованих вправ та диференційованих методик навчання, що враховують індивідуальні особливості кожної дитини.

На підставі аналізу літератури та практичного досвіду були обґрунтовані ефективні засоби розвитку координаційних здібностей у дітей із порушеннями слуху. До них відносяться гімнастичні вправи, вправи на розвиток рівноваги, точності та ритмічності рухів, а також вправи на орієнтацію в просторі та різноманітні ігрові завдання. Важливо, що їх ефективність значно підвищується при використанні додаткових стимулів,

таких як візуальні та тактильні сигнали, які компенсують обмежене сприйняття звукових подразників.

Ключовими аспектами організації навчально-тренувального процесу є поступове ускладнення завдань і диференційований індивідуальний підхід до кожної дитини, що дозволяє враховувати рівень розвитку її координаційних умінь, фізичну підготовленість та особливості сенсорного сприйняття. Такий системний підхід сприяє формуванню стійких рухових навичок, підвищенню впевненості дітей у власних можливостях та розвитку загальної моторної компетентності, що є важливим для їх фізичного розвитку, безпечної взаємодії з оточенням і соціальної адаптації.

В ході експерименту, що проводився з дітьми віком 12–14 років, було встановлено, що систематичне використання спеціально підібраних засобів і методів розвитку координаційних здібностей дозволяє значно покращити рівень рухових навичок. Діти експериментальної групи демонстрували більш впевнений баланс, кращу точність рухів, ритмічність та орієнтацію в просторі порівняно з контрольною групою, що свідчить про ефективність комплексного підходу до навчально-тренувального процесу.

Крім того, спостерігалось підвищення самостійності та впевненості дітей у виконанні рухових завдань, що свідчить про позитивний вплив на психоемоційний стан і мотивацію до активної участі у фізичних вправах. Результати експерименту підтверджують, що адаптовані методики з використанням візуальних та тактильних сигналів, ігрових форм роботи та поступового ускладнення вправ є ефективними для формування стійких координаційних навичок у дітей із порушеннями слуху та сприяють їх фізичному розвитку і соціальній адаптації.

Ігрові вправи, інтерактивні завдання та використання візуальних і тактильних сигналів значно сприяли підвищенню мотивації дітей, рівня їхньої активності та емоційного залучення у процес фізичної підготовки. Такий підхід забезпечує більш високий рівень концентрації, зацікавленості та позитивного ставлення до виконання рухових завдань, що є ключовим

фактором ефективності розвитку координаційних здібностей. Крім того, інтерактивні та ігрові форми роботи стимулюють розвиток сенсорного сприйняття, уяви та творчого мислення, підвищують взаємодію дітей у групі та сприяють формуванню соціальних навичок, що є важливим компонентом комплексного розвитку дітей із порушеннями слуху.

Розроблена програма може бути використана у практиці фізичного виховання та корекційної роботи з дітьми з порушеннями слуху. Вони забезпечують систематичний і поступовий розвиток координаційних здібностей, формують впевненість у власних рухових можливостях та створюють основу для подальшого фізичного та соціального розвитку.

Систематичне впровадження спеціально підібраних засобів і методів фізичного виховання дозволяє ефективно розвивати координаційні здібності у дітей із порушеннями слуху, сприяє підвищенню їхньої фізичної підготовки, мотивації та впевненості у власних рухових навичках, а також забезпечує основу для їхньої успішної інтеграції у соціальне та освітнє середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арефьев В. Г. Здоров'я підлітків і рухова активність. Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. Чернігів; 2014. С. 6–7.
2. Афанасьєв С. М. Уявлення про хід розвитку рухової сфери та фізичного розвитку дітей з порушенням слуху. Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. 2014; 14:55–9.
3. Афанасьєв С., Бурдаєв К. Формування вертикальної стійкості тіла молодших школярів з вадами слуху в процесі фізичного виховання: Formation of the vertical stability of the body of junior schoolchildren with hearing impairments in the process of physical education. Journal of Education, Health and Sport. 2017. № 7(6). Р. 1169–1178.
4. Байкіна Н. Г., Бабій І. М., Бесарабов М. С. Індивідуальні методики адаптивної фізичної культури для осіб із сенсорними порушеннями: навчальний посібник. Запоріжжя: Запорізький національний університет. 2024. 699 с.
5. Бондар О, Джевага В. Технологія корекції координаційних здатностей дітей молодшого шкільного віку з вадами. Молода спортивна наука України. 2016. 20 (3);4:11–6.
6. Бондар О. Практична реалізація концепції розвитку та вдосконалення координаційних здібностей школярів із порушенням слуху в процесі адаптивного фізичного виховання. Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Фізичне виховання і спорт: журнал [уклад. А. В. Цьось, А. І. Альошина]. Луцьк, 2019. Вип. 33. С. 39–44.
7. Бондар О. М., Джевага В. В. Ефективність експериментальної технології розвитку координаційних здібностей дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху. Науковий часопис Національного педагогічного

університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2016. Вип. 5 (75). С. 19–21.

8. Боднар І., Слімаковський О., Гук А. Ефективне фізичне виховання в інклюзивних класах з точки зору вчителів фізичної культури. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2023. 3(63). С. 32–33. Секція Фізичного виховання, спорту і здоров'я людини.

9. Борисенко Л. Л. Фізична культура як інклюзивне середовище. Система надання освіти дітям з особливими освітніми потребами в умовах сучасного закладу: зб. за матеріалами VI Всеукр. науково-практична конференція; 12 грудня 2018 р. Лисичанськ: ВП «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка». 2018. С. 23–24.

10. Боярчук О. Д., Гаврелюк С. В. Вікова анатомія та фізіологія: практикум. Старобільськ: Вид-во ДЗ «імені Тараса Шевченка», 2017. 252 с.

11. Бріскін Ю. А. Спорт інвалідів: підручник. Київ: Олімпійська література, 2016. 263 с.

12. Голод Ю. М., Пасічник В. М., Пітин М. П. та ін. Перспективи комплексного використання засобів спортивних ігор у фізичному вихованні учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти. Олімпійський та паралімпійський спорт. 2024. Вип. 1. С. 49–50.

13. Гопей М. М. Інформаційно-модульна програма «Баскетбол 3х3» в практиці фізичного виховання дітей з вадами слуху. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць [За ред. О. В. Тимошенка]. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. Випуск 1 (129) 21. С. 23–27.

14. Гринченко І. Б., Наконечний В. О., Сікора В. В., Карпунець Т. В. Методика формування «відчуття м'яча» у юних футболістів 8–9 років на

початковому етапі підготовки. Здоров'я, спорт, реабілітація. № 4, 2018. С. 23–29.

15. Гук Г. І. Фізичне виховання дітей середнього шкільного віку інклюзивних класів засобами настільного тенісу: дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту. Львів, 2023. С. 53–54.

16. Гурінович Х. Є. Фізичний стан глухих дітей молодшого шкільного віку та його корекція засобами фізичного виховання: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02. Львів, 2016. 20 с.

17. Зіяд Х. А. Корекція порушень постави слабкочуючих школярів засобами фізичного виховання [автореферат]. Київ: НУФВСУ; 2018. 18 с.

18. Іванов Владислав, Бойко Віталій. Значення адаптивного спорту для розвитку дітей з вадами слуху. Збірник наукових праць студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. Випуск 18. С. 237–240.

19. Івахненко А. А. Корекція та розвиток психомоторної функції глухих дітей молодшого шкільного віку засобами рухливих ігор: монографія. Запоріжжя: ЗНТУ, 2014. 214с.

20. Кашуба В. О. Педагогічний контроль формування ортоградної пози школярів. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Харків: ХХІІІ, 2021. № 26. С. 3–9.

21. Кашуба В. А. Біомеханіка постави. Київ: Олімпійська література, 2023. 280 с. (Розділ 4. Лікувальна фізична культура, спортивна медицина й фізична реабілітація).

22. Кашуба В, Бондар О. Амплітудно-частотні характеристики вертикальної стійкості молодших школярів в процесі адаптивного фізичного виховання. Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр. Вінниця. 2017;3(22);87-91.

23. Кашуба В. А., Зияд Х. А. Корекція порушень постави школярів у процесі адаптивної фізичної вихованості. Київ: Наук. світ, 2008. 223 с.
24. Кашуба В. О., Маслова О. В., Ричок Т. М. Технологія корекції фізичного стану школярів з вадами слуху в процесі фізичного виховання. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2018. № 2. С. 42–48.
25. Кашуба В. О., Юрченко О. А. Корекція порушень постави дітей молодшого шкільного віку з ослабленим зором у процесі фізичного виховання. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. Київ, 2023. № 4. С. 67–74.
26. Кізенко О. М. Фізичне виховання учнів з особливими потребами. Соціальний педагог https://revolution.allbest.ru/pedagogics/01297843_0.html 017. № 3 (123). С. 57–59.
27. Когут І. О. Соціально-гуманістичні засади розвитку адаптивної фізичної культури в Україні (на матеріалі адаптивного спорту) [автореферат]. Київ: НУФВСУ; 2016. 44 с.
28. Когут І. О. Соціальні аспекти навчально-тренувальної діяльності футболістів Спеціальних олімпіад в Україні. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2015. № 2. С. 85–86.
29. Козетов Ігор Виховання спритності та координаційних здібностей у дітей молодшого шкільного віку [Текст]. Фізичне виховання в школі. 2018. № 1. С. 10–14.
30. Козіна Ж. Л., Жабровець О. В. Застосування психофізіологічних методів дослідження в ігрових видах спорту. Теорія та методика фізичного виховання. 2014. № 8. С. 46–47.
31. Колишкін О. В. Використання засобів адаптивної фізичної культури під час корекції рухових порушень дітей із розладами слуху. Дефектологія. 2022. № 3. С. 22–24.
32. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту: у 2 т. Київ: Олімпійська література: 2017. Т. 1. 320 с.

33. Кузьменко І. О. Розвиток координаційних здібностей школярів середніх класів з урахуванням функціонального стану сенсорних функцій [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту: спец. 24.00.02 "Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення". Харків. держ. академія фіз. культури. Х., 2013. 20 с.

34. Лещій Н. П. Розвиток координації рухів у глухих підлітків на уроках фізичної культури: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. Одеса, 2024. 17 с.

35. Лещій Н. П. Вікові особливості рівня розвитку відчуття ритму у глухих школярів. Адаптаційні можливості дітей та молоді: Матеріали VII (IX) Міжнар. науково-практична конференція. Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського; 2018. С. 266–270.

36. Ляхова І. М. Теоретико-методичні основи корекції рухової сфери дітей зі зниженим слухом засобами фізичного виховання: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.03. Київ, 2016. 44 с.

37. Маслова О. В., Гопей М. М. Обґрунтування необхідності розробки інноваційних технологій для оптимізації процесу фізичного виховання дітей з вадами слуху. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2017. № 3. С. 78–85.

38. Маслова О. В., Савченко Ю. О., Богданович Л. В., Голуб Ю. Ю., Шумійчук В.В. Ендоекологічні підходи формування здоров'я дітей з вадами слуху у процесі адаптивного фізичного виховання. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 6 (100). С. 59–62.

39. Матвєєв С. Ф. Адаптивний спорт: навчальний посібник. Київ: ТОВ «НТП» «Інтерсервіс», 2014. 116 с.

40. Мигалюк В. Подолання вад засобами фізичного виховання. Дефектологія. https://revolution.allbest.ru/pedagogics/01297843_0.html 2014. № 11 (95) С. 20–24.

41. Мороз Ф., Гавришко С. Стан та розвиток фізичного виховання дітей дошкільного та шкільного віку [Текст]. Витоки педагогічної майстерності: зб. наук. Праць. Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка; гол. ред. М. І. Степаненко. Полтава, 2016. Вип. 18. С. 228–234
42. Москаленко Н., Торбанюк Г. Інноваційні підходи до залучення школярів і студентів до рухової діяльності [Текст]. Спортивний вісник Придніпров'я. 2019. № 2. С. 115–121.
43. Мукан Н., Козіброда Л. Значення фізичного виховання і спорту у соціалізації дітей з особливими потребами. Молодь і ринок № 1 (187), 2021. С. 27–32.
44. Особливості фізичного виховання дітей з особливими вадами. URL: <https://xreferat.com/71/3720-1-osoblivost-f-zichnogo-vihovannya-d-teiy-z-osoblivimivadami.html>
45. Павлушенко Ф. С. Використання засобів фізичного виховання для зміцнення здоров'я школярів [Текст]. Основи здоров'я. 2019. № 7. № 8. С. 12–16.
46. Психологія розвитку та формування особистості дитини: реком. бібліогр. покажч. Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, наукова бібліотека [уклад.: Т. І. Неудачина; відп. ред. О. Г. Коробкіна]. Харків: ХНПУ, 2018. 76 с.
47. Ричок Т. М. Корекція показників фізичного стану школярів з вадами слуху засобами туристського багатоборства [автореферат]. Київ: НУФВСУ; 2018. 20 с.
48. Рубцова Н. О. Адаптивний фізкультурно-спортивний рух як фактор соціальної адаптації інвалідів різних категорій. Теорія и практика фізичної культури. 2018. № 5. С. 44–46.
49. Савлюк С. П. Профілактика та корекція порушень просторової організації тіла дітей 6-10 років з депривацією сенсорних систем у процесі фізичного виховання [автореферат]. Київ: НУФВСУ; 2018. 47 с.

50. Сидоренко О. М. Футбол як засіб розвитку фізичних здібностей учнів середніх класів. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Серія: Педагогіка. 2021. Вип. 62. С. 123–124.
51. Система фізичного виховання різних країн світу [Текст]. Здоров'я та фізична культура. 2019. № 1. С. 4–5.
52. Скалій Т. Нові підходи до оцінки розвитку координаційних здібностей школярів 7–17 років. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2016. № 4. С. 170–172.
53. Сторожик А. І. Характеристика вертикальної стійкості тіла слабочуючих молодших школярів у процесі фізичного виховання. Фізичне виховання студентів: збірник наукових праць [ред. С. С. Єрмаков]. Харків: ХДАДМ, 2019. № 6. С. 43–48.
54. Сторожик А. І. До питання фізичного розвитку дітей молодшого шкільного віку зі зниженим слухом. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2016;6 (32):152–8.
55. Сушко Р. О. Експертна оцінка проблемних питань підготовки і шляхів розвитку спортивних ігор в умовах дії глобальних чинників. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова: Науковопедагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2018. № 3. С. 111–112.
56. Форостян О. І. Теоретико-методичні засади адаптивного фізичного виховання підлітків з порушеннями слуху. Наука і освіта. 2015. № 5. С. 128–133.
57. Форостян О., Терзі П. Використання наочних засобів при навчанні дітей з порушеннями слуху грі у футбол. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15, (3(123), 2020. С. 154–160.

58. Фурман Ю. М. Рухова активність та формування здорового способу життя для осіб з особливими потребами в процесі адаптивного фізичного виховання. Молодіжний науковий вісник. Серія: Фізичне виховання і спорт. М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Волинський національний ун-т ім. Лесі Українки [редкол.: І. Я. Коцан та ін.]. Луцьк, 2018. Вип. 7. С. 100–103.

59. Чудна Р. В. Адаптивне фізичне виховання дітей з вадами розвитку: навчально-методичний посібник. Київ: Норд-Пресс; 2021. 310 с.

60. Шаров С., Шарова Т. Художній простір на тему інклюзії як засіб соціалізації в суспільстві. Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (9–10 серпня 2019 р., м. Одеса). С. 112–115.